

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד שעור מורה מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת תצוה תשע"ו:

הערות בדין בדיקת המזוזה

מתי הוא זמן החיוב לבדוק את המזוזה

- א. כתב השלחן ערוך¹: "מזוזה של יחיד נבדקת פעמים בשבע שנים".
ויש להסתפק האם הכוונה היא שחובה לבדוק כל ג' שנים ומחצה, או שחובה לבדוק פעמים בשבע שנים, וגם אם יבדוק פעם בד' שנים ופעם ג' שנים יצא ידי חובתו.
ובספר יוסף אומץ² כתב וז"ל: "פעמים בשמטה צריך לבדוק אחר המזוזות... דהיינו לכל ג' שנים ומחצה פעם אחת", ומבואר מדבריו שאסור שיעבור בין בדיקה לחברתה יותר מג' שנים ומחצה.
ומאידך בהגהות הריעב"ץ³ כתב שמותר שיעבור בין בדיקה לחברתה יותר מג' שנים ומחצה.
- ב. והגר"ח קנייבסקי שליט"א⁴ הוכיח כדברי היוסף אומץ, ממה שמצינו לגבי מזוזה של רבים שבגמ'⁵ אמרו שהיא נבדקת פעמים ביובל, ובברייתא דמס' סופרים נאמר שהיא נבדקת כל כ"ה שנים, הרי שאין הלשון "פעמים ביובל" מלמד שאין צריך לדקדק לבדוק כל כ"ה שנים, וא"כ מסתבר שה"ה לענין מה שאמרו לגבי מזוזה של יחיד שנבדקת פעמים בז' שנים, שהכוונה היא כל ג' שנים ומחצה.
- ג. ואמנם כבר העירו שמדברי כמה מרבותינו הראשונים מתבאר שדי לבדוק פעם אחת בז' שנים (וכמובא בהערה⁶), ולכאן הדברים צע"ג דהלא מפורש בגמ' שצריך לבדוק פעמים בה' שנים.
- ד. ובס' חוט שני⁷ כתב לחדש שכוונת הגמ' שאסור שיעבור ז' שנים בלא בדיקה, אולם די לבדוק בתחילת השמיטה ובסופה.
- ה. אלא שדברים אלו נסתרים לכאן מדברי הברייתא במס' סופרים, ששם מפורש שמה שאמרו "פעמים ביובל" הוא כל כ"ה שנה, שלפ"ז פשוט שה"ה "פעם בשבוע" הנזכר לענין מזוזת יחיד הוא כל ג' שנים ומחצה, וצ"ע⁸.

יש מן הקהלות שנהגו לבדוק בחודש העיבור

- ו. ובהגהות מהר"ם מינץ כתב שמנהגנו לבדוק את המזוזה בכל חודש העיבור⁹ בשנה מעוברת. (שאף שמעיקר הדין אין חובה לבדוק את המזוזה אלא פעמים בז' שנים,

¹ יורה דעה רצ"א, ומקור הדברים הוא מדברי הגמ' יומא דף י"א.

² סימן תע"ט.

³ על הטור.

⁴ בפירוש פרשה סדורה על מס' מזוזה סימן ע'.

⁵ יומא שם.

⁶ כן הוא בחי' הריטב"א מגילה ו', וכן בר"ן שם, וכן הביא בכסף משנה [תפילין א' י"ג] משמו, וכו' הוא בתשב"ץ

חלק א' סימן ב'.

⁷ מזוזה סי' רצ"א.

⁸ ולכאן לדינא יש לנקוט כדברי היוסף אומץ, וכ"ה בשו"ת בעלי התו' סימן ע"ז בשם מהר"ם מרוטנבורג, עיי"ש.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

וכן בודק כל ב' או ג' שנים, נהגו כך כדי שיהיה זמן קבוע לבדיקת המזווה, שע"י כך לא יבואו לשכוח מלבדקה).
ז. וקצת יש לעיין בזה, דהלא בזמן שהאדם בודק את המזווה הבית נשאר בלא מזווה, ולכאור' האדם מבטל בזמן הזה מצות עשה, ואיך מותרת הבדיקה.
(והעידו שמנהגו של החזון איש היה להניח מזווה אחרת לזמן הבדיקה, אולם כמדומה שמנהג רוב ישראל אינו כן).
ובספר עמק ברכה¹⁰ כתב שכן תיקנו חכמים לבדוק למרות ביטול המצוה שיש בזה, ויש להם כח לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה.
ולדבריו יש לעיין, דהתינח כשבודק האדם בזמן חיובו, אולם אם מוסיף יותר בבדיקות מתיקון חז"ל, לכאורה בכה"ג אין היתר לבטל מצות עשה, וצ"ב¹¹.

האם בזמננו חובה לבדוק את המזוזה

ח. והנה בשו"ת חתם סופר¹² כתב שאין לומר שאין חובה אלא לבדוק את המזווה מבחוץ שלא נגנבה או נרקבה, (וכלשון רש"י¹³ שהחובה לבדוק היא שמא נגנבה או נרקבה המזווה), משום שעדין יש לחוש שמא איזה אות נרקבה ונמחקה מחמת הרטיבות וכדו', ועל כן חובה לבדוק אף בפנים, אלא שכתב שאין חובה לבדוק שוב חסירות ויתירות, אלא די בבדיקה מדוקדקת שלא נמחקה אף אות.
ט. ואמנם בזמנינו אם מניחים את המזווה בתוך זכוכית וכדו' באופן שהיא נשמרת היטב מלחות הכותל, כתבו בשם הגרשז"א וצ"ל להקל בזה¹⁴, אולם רבים נוהגים להחמיר ולבדוק בכל אופן, ובפרט בדלתות של מרפסות וכדו' שמצוי שם לחות וחום וכדו', ועיין בהערה¹⁵.

האם חובת הבדיקה היא מן התורה או מדברי חכמים

י. ולכאור' נראה שהנידון הנ"ל תלוי במה שדנו האחרונים האם חובת הבדיקה היא מדאור' או מדרבנן, שאם חובת הבדיקה היא מן התורה (משום שא"א לסמוך על

⁹ לכאור' הכוונה לאדר א', וצ"ב.

¹⁰ מזווה סימן י"א.

¹¹ ואמנם מדברי היוסף אומץ [סימן תע"ז]

נראה לכאור' שכל שאין הבית נשאר יום שלם בלא מזווה אין בכך משום ביטול עשה, ולדבריו אתי שפיר טעם המנהג להרבות בבדיקות. אולם בעיקר הדבר צ"ב מדוע דוקא בהשארת הבית יום שלם בלי מזווה יש משום ביטול עשה, הלא לכאורה בכל רגע עובר בעשה. וביוסף אומץ נראה שהוכיח מדברי הגמ' בראש השנה (ו:): לגבי איסור בל תאחר שאמרו שם שלאחר שעברו עליו ג' רגלים בכל יום עובר בלאו, שאין איסור אלא בביטול יום שלם. ואמנם יש מן המפרשים¹¹ שם שפרשו שלגבי בל תאחר מכיון שבלילות אינו יכול להקריב, וגם ביום לא בכל שעה אפשר להקריב, ולכן אמרו שבכל יום עכ"פ עובר, ולדבריהם אין משם מקור לכל דיני התורה, וצ"ע בזה.

¹² יו"ד סי' רפ"ג.

¹³ יומא שם.

¹⁴ הליכות שלמה תפילה סוף פרק ד'.

¹⁵ כבר העירו בזה דהלא גם בזמן חז"ל היו מניחים את המזווה בתוך קנה וכדו', וכדאיתא בגמ' במנחות, ואעפ"כ חובה לבדוק אותה, ואולי לא נאמרו דברי הגרשז"א רק כשהמזווה בתוך זכוכית באופן הרמטי, ולא כשקובעים אותה באופן הרגיל.
ולפי מה שאכתוב לקמן, לענ"ד יש מקום להחמיר בכל גוונא.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

חזקה בדבר העשוי להשתנות), א"כ במקום שאין חשש אפשר לסמוך על חזקה, אולם אם חובת הבדיקה היא מדרבנן, מסתבר שלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים, וחובה לבדוק תמיד את המזווה.

יא. והנה בחת"ס שם ציין לדברי המגן אברהם¹⁶ לגבי בדיקת טלית וכתב שדבריו דא"ח, וכוונתו לרמוז שלפי דברי המג"א שהחובה לבדוק את הציצית יום יום אינה רק משום הברכה, אלא משום שלא סומכים על חזקה במקום שהיא עשויה להשתנות¹⁷, ה"נ כאן חובה לבדוק מעיקר הדין, ולדבריו נראה שהחובה לבדוק היא מן התורה. יב. אמנם צ"ע בזה, דא"כ מדוע במזווה של רבים הקילו שדי לבדקה פעמים ביוכל, ולכאור' מוכח מזה דאין חובתה אלא מדרבנן¹⁸.

יג. ויש להעיר עוד שמצינו שנחלקו האחרונים בדבר, דהנה בשו"ת מהרי"ט¹⁹ כתב שחזקה עשוי להשתנות אינה חזקה כלל, ומאידך בספר שב שמעתתא²⁰ האריך לחלוק עליו ולהוכיח דחזקה העשויה להשתנות היא חזקה, ורק בקדשים החמירו שלא לסמוך עליה, ולדבריו חובת הבדיקה בציצית ובמזווה אינה אלא מדרבנן.

¹⁶ סימן ח' ס"ק י"א.

¹⁷ ודלא כדעת השו"ע שם שרק משום הברכה חובה לבדוק, עיי"ש"ה.

¹⁸ שוב מצאתי שכבר העיר בזה בעמק ברכה שם.

וראיתי שכתבו שלדברי האשכול שבשל רבים די בפעמים בנ' שנה כי הרבים זהירים יותר לשמרה שלא תרקב [ודלא כרש"י ביומא שכתב שהטעם הוא שלא להטריח את הרבים].

יש ליישב קצת, ועדיין צ"ע.

¹⁹ חלק א' סימן י"א הובאו דבריו בש"ש ג' ט'.

²⁰ שמעתתא ג' מפרק י' ואילך.